

GEFAD / GUJGEF 32 (2): 409-439 (2012)

Grup Aile Eğitim Programının Babaların Davranışsal İşlem Süreçlerini Kazanmalarına Etkisi

The Effect of Group Parent Training Programme to the Gain of Behavioral Processes by Fathers'

Fatma BERBERCAN¹, Yusuf Ziya TAVİL²

¹Milli Eğitim Bakanlığı, Gaziantep Eğitim Uygulama ve İş Eğitimi Merkezi Müdürlüğü, Gaziantep/TÜRKİYE, ftmbrbrcn@hotmail.com

²Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Zihinsel Engellilerin Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE, ytavil@gazi.edu.tr

ÖZ

Bu araştırmanın amacı uygun olmayan davranışları kontrol edebilmek için geliştirilen grup aile eğitim programının babaların davranışsal işlem süreçlerini kazanmalarında etkili olup olmadığını belirlemektir. Araştırmada tek denekli deneysel desenlerden AB Deseni kullanılmıştır. Araştırmanın deneklerini, özel bir özel eğitim merkezine devam eden zihinsel yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerin babalarından dört tanesi oluşturmuştur. Araştırmada, veriler grafiksel olarak gösterilmiş ve görsel olarak analiz edilmiştir. Araştırma verilerinin toplanabilmesi için kavram ve işlem süreçlerine ilişkin ölçüt bağımlı ölçü araçları, sosyal geçerlilik formu ve uygulama güvenilirliği formu kullanılmıştır. Araştırma sonunda elde edilen bulgular grup aile eğitim programının babaların davranışsal işlem süreçlerini kazanmalarında etkili olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, grup aile eğitim programı uygulama güvenilirliği ve sosyal geçerlilik açısından değerlendirilmiş ve uygulama açısından güvenilir aynı zamanda sosyal açıdan geçerli bir program olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Grup aile eğitimi, Aile eğitimi, Davranışsal işlem süreçleri.

ABSTRACT

The purpose of the study was to determine whether the fathers can acquire the behavioral processes after the implementation of group parent training program to control inappropriate behavior. The design of the study was AB design which is one of the single subject experimental designs. The subjects of this study are four people who are the fathers of mentally handicapped children. A graphical analysis was used in evaluating the obtained data. In this research to collect data, criterion referenced test related to the concepts, criterion referenced test related to the behavioral processes, and implementation reliability form and social validity form were used. At the end of the study, the subjects acquired all the concepts and behavioral processes covered in the study. When parent training programme is evaluated in terms of social validity to

intervention, it has been determined that this program has very high rates of implementation reliability and social validity.

Keywords: *Parent training, Group parent training, Behavioral processes.*

GİRİŞ

Eğitimin en temel amacı, kendine yetebilen, üreten ve toplumda bağımsız şekilde işlevde bulunabilen bireyler yetiştirmektir. Bu işlevleri yerine getirebilmek öğrenilen beceri ve davranışlarla mümkün olabilmektedir. Bu nedenle doğum anından itibaren başlayan süreçte meydana gelen öğrenmeler tüm çocuklar için önemli olmaktadır (Kroth ve Edge, 1997; Birkan, 2002). Okula başlayıncaya kadar geçen süreçte diğer bir ifade ile erken çocukluk dönemindeki öğrenmeler okullarda kazanılacak olan beceri ve davranışların önkoşulunu oluşturduğu için daha da çok önem kazanmaktadır.(Bazyk, 1989; Adams, 2001; McGaw, Ball ve Clark, 2002; McGaha, 2002; DiPipi-Hoy ve Jitendra, 2004; Sweet ve Appelbaum, 2004). Çocukların okula başlamasıyla, okulda öğrenilenlerin ev ortamında sürdürülmesi ve okul dışı ortamlara genellenebilmesi için okul ve ev ortamında yapılanların tutarlı ve eşgüdümlü olması gereklidir (Fox ve Binder, 1990; Feldman, 1993; Adams, 2001; DiPipi-Hoy ve Jitendra, 2004; Tavil, 2005; Can-Toprakçı, 2006; Diler-Sönmez, 2008; Wade, Llewellyn ve Matthews, 2008). Bu nedenle, aileler özellikle de yetersizlikten etkilenmiş çocukların aileleri çocuklarının eğitiminde temel yapı taşları olmaktadır (Schulz, 1987; Orłowska, 1995; McGaha, 2002; Gren, 2003; Özcan, 2004; DiPipi-Hoy ve Jitendra, 2004). Yapılan araştırmalar, bu ailelerin çocuklarının eğitimini evde desteklemelerinin hem kendilerine hem de çocuklarına çok önemli yararlar sağladığını göstermektedir (Fox ve Binder, 1990; Forehand ve Kotchick, 2002; DiPipi-Hoy ve Jitendra, 2004; Wade, Llewellyn ve Matthews, 2008). Ancak, araştırmalar yetersizlikten etkilenmiş çocukların ailelerinin okuldaki eğitimi evde desteklemek için bilgi gereksinimine ihtiyaç duyduklarını yansıtmaktadır (Sucuoğlu, 1995). Bu nedenle, bu ihtiyacın karşılanması çok önemli olmaktadır. Ailelerin bilgi gereksinimlerinin giderilmesi bir başka ifade ile çocuklarının eğitimine aktif olarak katılımları, sistematik olarak sunulan aile eğitimi ile gerçekleştirilmektedir (Fox ve Binder, 1990; Cavkaytar, 1999; Tavil, 2005; Varol,

2005; Can-Toprakçı, 2006; Diler-Sönmez 2008; Wade, Llewellyn ve Matthews, 2008). Bu anlamıyla, sistematik ve kavramsal temelli bir süreç olan aile eğitiminde amaç, anne-babaları beceri sahibi yapmak ve anne-babalığın değişik yönleriyle bilgilendirmektir (Schulz, 1987; Cavkaytar, 1999; Varol, 2005). Bu amaç çerçevesinde, ailelerin ve çocukların gereksinimlerine uygunluk gösteren hizmetlerin sağlanmasına yönelik aile eğitim programları geliştirilip uygulanmaktadır (Schulz, 1987; Cavkaytar, 1999; Turnbull, 1983).

Ailelerin çocuklarının eğitimine destek olmaları öncelikle onların davranışlarını kontrol edebilmelerine bağlı olmaktadır. Ancak, araştırmalar ailelerin çocuklarının davranışlarını kontrol etmekte zorlandıklarını, yetersiz kaldıklarını ve genellikle başarısız olduklarını göstermektedir (Gavidia-Payne ve Hudson, 2002; Roberts, Mazzucchelli, Taylor ve Reid, 2003). Bu açıdan bakıldığında, ailelere çocuklarının problem davranışlarını kontrol etme becerilerini kazandırmak gerekmektedir. Alan yazın incelendiğinde, aile eğitimi aracılığı ile ailelere çocuklarına kavram ve becerileri nasıl kazandıracakları ya da davranışlarını nasıl kontrol edeceklerine yönelik çalışmalara rastlanmaktadır (Vuran, 1997; Feldman ve Case, 1999; Cavkaytar, 1999; Gültekin, 1999; Connolly, Sharry ve Fitzpatrick, 2001; Marcus, Swanson ve Volmer, 2001, Gross ve Grady, 2002; McGaw, Ball ve Clark, 2002; Gren, 2003; Zucker ve diğerleri, 2005; Tavil, 2005; Can-Toprakçı, 2006; Diler-Sönmez 2008; Lundahl ve diğerleri, 2008; Binnendyk ve Lucyshyn, 2009). Ancak, bu çalışmalarda hedef kitlenin genellikle annelerden oluştuğu görülmektedir. Oysa değişen günümüz şartları annelerinde iş hayatına aktif olarak rol alması ile ailenin diğer üyelerini özellikle de babaları çocuklarının eğitimine daha fazla katılmalarını gerektirir. Bu yüzden, aile eğitim programlarının babaları da kapsayacak şekilde düzenlenmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir (Bagner ve Eyberg, 2003; Binnendyk ve Lucyshyn, 2009). Bu nedenle araştırmanın problemini, uygun olmayan davranışları kontrol edebilmek için geliştirilen grup aile eğitim programının babaların davranışsal işlem süreçlerini kazanmalarında etkili olup olmadığı sorusu oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, uygun olmayan davranışları kontrol edebilmek için geliştirilen grup aile eğitim programının babaların davranışsal işlem süreçlerini kazanmalarında etkili olup olmadığını belirlemektir. Bu amacı değerlendirmek için aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1.Uygun olmayan davranışları kontrol edebilmek için geliştirilen grup aile eğitim programı babaların kavramları kazanmasında etkili midir?

2.Uygun olmayan davranışları kontrol edebilmek için geliştirilen grup aile eğitim programı babaların işlem süreçlerini kazanmalarında etkili midir?

3.Uygun olmayan davranışları kontrol edebilmek için geliştirilen grup aile eğitim programının uygulama güvenilirliği verileri ne düzeydedir?

4.Uygun olmayan davranışları kontrol edebilmek için geliştirilen grup aile eğitim programının sosyal geçerlilik bulguları nedir?

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu çalışmada tek denekli deneysel desenlerden AB deseni kullanılmıştır. AB deseni, tek denekli deneysel desenlerin bir çeşitlemesi olup yarı deneysel bir özellik göstermektedir. Desene göre ilk olarak bağımlı değişken doğal ortamda üst üste üç kararlı nokta elde edinceye kadar gözlenip kayıt edilerek başlama düzeyi (A) belirlenir. Başlama düzeyi verilerinde kararlılık sağlandıktan sonra bağımlı değişken üzerinde etkili olabileceği düşünülen bir bağımsız değişken uygulanır (B) ve bu sırada bağımlı değişkene ilişkin veri toplanır. Bağımsız değişkenin uygulanması sona erdiğinde A ve B evrelerinde elde edilen veriler grafik üzerinde karşılaştırılır ve bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerinde bir etkisinin olup olmadığına karar verilir (Tawney ve Gast, 1984; Alberto ve Troutman, 1990; Kırcaali-İftar ve Tekin, 1997).

Araştırmada AB Deseninin Uygulanması

Araştırmanın bağımlı değişkenleri, babaların davranışları kontrol etmek için gerekli kavram ve işlem sũreçlerindeki dũzeyleridir. Bağımsız değişken ise uygun olmayan davranışları kontrol edebilmek için geliştirilen grup aile eğitim programıdır.

Araştırmada kullanılan desenin gereği olarak bağımsız değişkenin uygulanması öncesinde babaların kavram ve işlem sũreçlerindeki dũzeyleri  oturum üste üste kayıt edilerek belirlenmiştir (A). Toplanan başlama dũzeyi verilerinde kararlılık sağlandıktan sonra bağımsız değişkenin uygulanmasına başlanmış ve haftada iki ayrı oturum olmak üzere iki hafta boyunca aile eğitim programı uygulamıştır. Aile eğitim programı sona erdiğinde babaların kavram ve işlem sũreçlerindeki dũzeyleri üste üste  oturum kayıt edilerek belirlenmiştir (B).

Denekler ve Seğimi

Araştırmanın deneklerini zihinsel yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerin devam ettiği özel bir özel eğitim kurumuna kayıtlı olan ve uygun olmayan davranış gösterdiği belirlenen öğrencilerden dört tanesinin babaları oluşturmuştur.

Denekleri belirleyebilmek için öncelikle çocukların kayıtlı olduğu kurumdaki dosyaları incelenmiş ve eğitim koordinatrũ ile görüşülerek çocukların problem davranışlarının olup olmadığı hakkında bilgi alınmıştır. Problem davranışları olduğu belirlenen çocukların babaları ile bir görüşme gerçekleştirilerek dũzenlenecek olan aile eğitim programına katılmak isteyip istemedikleri belirlenmiştir. Görüşmeden sonra programa katılacak tũm babalar ile grup olarak bir n görüşme yapılmıştır. n görüşmede babalardan çocuklarının davranışlarına yönelik olarak hazırlanan formu doldurmaları istenmiştir. Görüşme sona erdikten sonra formlar incelenmiş, okuma yazma bilme ltũnũ karşılayan, daha önce hiçbir aile eğitimi programına katılmamış ve programa katılmak isteyen yedi baba belirlenmiştir. Daha sonra babaların ortak karar verdikleri bir gũn ve saatte toplantı yapılarak programın genel amacı, programın nasıl yũrtleceęi ve haftada kaç gũn kaar saatlik oturumlarla gerçekleştirileceği açıklanmıştır. Bu koşullarda programa katılmaya gnllũ olan yedi baba araştırma kapsamına dâhil

edilmiştir. Ancak programın uygulanmaya başlamasından sonra üç baba özel nedenlerden dolayı programdan ayrılmış ve çalışmaya dört babayla devam edilmiştir. Araştırma kapsamına dâhil edilen babaların özellikleri şöyledir; 1 no'lu baba, ilkokul mezunu, daha önce hiçbir aile eğitim programına katılmamış, iki çocuklu ve serbest meslek sahibidir. 2 no'lu baba üniversite mezunu, daha önce hiçbir aile eğitim programına katılmamış, iki çocuklu ve sınıf öğretmenidir. 3 no'lu baba, lise mezunu, daha önce hiçbir aile eğitim programına katılmamış, iki çocuklu ve serbest meslek sahibidir. 4 no'lu baba, ilkokul mezunu, daha önce hiçbir aile eğitim programına katılmamış, iki çocuklu ve servis şoförüdür.

Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları

Kavram ve işlem süreçlerine ilişkin ölçü araçları

Aile eğitim programına katılan babaların programda ele alınan kavram ve işlem süreçlerindeki düzeylerini belirlemek için ölçüt bağımlı ölçü araçları geliştirilmiştir. Kavramlara ilişkin ölçü araçları, ödül kullanma, görmezden gelme, uyuşmayan davranış ve uygun davranış ödüllendirme kavramları ölçüt bağımlı ölçü araçlarından oluşmuştur. İşlem süreçlerine ilişkin ölçü araçları ise ödül kullanma, görmezden gelme, uygun davranış ödüllendirme işlem süreci ölçüt bağımlı ölçü araçlarından oluşmuştur.

Kavramlara ilişkin ölçüt bağımlı ölçü aracı geliştirilirken öncelikle ele alınan her kavramın analizi yapılmıştır. Yapılan analizlerinden yararlanılarak ölçüt bağımlı ölçü araçlarının bildirimleri oluşturulmuş ve bildirimlerde ifade edilen davranışla ilgili ölçüt belirlenmiştir. Daha sonra bildirimlerde ifade edilen kavramları ölçmeye hizmet edecek nitelikte sorular hazırlanmış ve her soru için kavramın olumlu ve olumsuz örneklerine ait betimlemeler oluşturulmuştur.

İşlem süreçlerine ilişkin ölçüt bağımlı ölçü araçları geliştirilirken öncelikle her işlem süreci analiz edilerek alt işlemlere bölünmüştür. Yapılan bu analizlerden yararlanılarak ölçü araçlarının bildirimleri oluşturulmuştur. Ölçü aracında her bir alt işlem bir bildirimle ifade edilmiştir. Bildirimlerin oluşturulmasının ardından bildirimde ifade edilen davranışla ilgili ölçüt belirlenmiştir. Daha sonra bildirimlerde ifade edilen

davranışları ölçmeye hizmet edecek nitelikte sorular hazırlanmış ve her soru için araştırmacı tarafından yapılarak gösterilecek davranış örnekleri oluşturulmuştur.

Kavram ve İşlem Süreçlerine İlişkin Ölçü Araçlarının Puanlaması

Ölçüt bağımlı değerlendirmede amacın gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğinin belirlenmesi esas alınmakta ve amacın gerçekleşme ölçütü olarak %70 ve üzeri benimsenmektedir (Thiagarajan, 1974). Araştırmada, kavram ve işlem süreçlerine ait ölçü araçlarındaki her bir bildirim ifade ettiği amacın gerçekleştirilme ölçütü olarak %75 ölçütü benimsenmiştir.

Kavram ölçü araçları için her bildirimle ilgili bir olumlu bir olumsuz betimlemenin yer aldığı dört ayrı soru seti hazırlanmıştır. Dört soru setinden en az üçüne doğru tepkide bulunulması bildirim gerçekleştirilmesi olarak kabul edilmiştir. İşlem süreçleri ölçü araçları için her bildirimle ilgili olarak araştırmacı tarafından yapılacak olan dört farklı davranış örneği belirlenmiştir. Araştırmacı tarafından yapılan dört davranıştan en az üçüne işlem sürecinin doğru uygulanması bildirim gerçekleştirilmesi olarak kabul edilmiştir.

Uygulama Güvenirliği Veri Toplama Formları

Aile eğitim programının uygulanması sırasında programda yer alan uygulama basamaklarının güvenilir bir şekilde uygulanıp uygulanmadığını belirlemek için uygulama güvenirligi veri toplama formları geliştirilmiştir. Uygulama güvenirligi veri toplama formlarının geliştirilmesi için aile eğitim programında yer alan oturumlar ve program sunulurken uygulanması gereken basamaklar alt alta sıralanmıştır. Uygulama basamaklarının karşısına evet ve hayır sütunları açılmıştır. Formun başına amacı, uygulama yönergesi, gözlemci ve tarih başlıkları yazılarak form oluşturulmuştur. Geliştirilen uygulama güvenirligi veri toplama formu özel eğitim bölümünde görevli bir öğretim üyesi tarafından kontrol edilmiş ve forma son şekli verilmiştir.

Uygulama güvenirligi verilerinin alandan olan kişilerin uygulamayı yürüttükleri durumlarda oturumların % 20'sinde, alan dışı kişilerin uygulamayı yürüttükleri durumlarda ise % 30 ve üzerinde toplandığı belirtilmektedir. Araştırmada, uygulama

güvenirliği verilerinin hangi oturumlarda toplanacağı eşit olasılıklı örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Uygulama güvenilirliği verilerinin toplanması alanda çalışsan iki özel eğitim öğretmeni tarafından gerçekleştirildiğinden tüm oturumların %20'si esas alınmıştır. Buna göre, ödül belirleme ve ödül kullanma oturumu model olma aşaması, uygun olmayan davranışı görmezden gelme oturumu rehberli uygulama aşaması, uyuşmayan davranışı belirleme oturumu, uygun davranışı ödüllendirme oturumu bağımsız uygulama aşamalarına ait uygulama güvenilirliği veri toplama formları geliştirilmiştir.

Uygulama güvenilirliği hesaplaması için aşağıdaki formül kullanılmıştır.

Gözlenen uygulamacı davranışı

_____

x 100

Planlanan uygulamacı davranışı

Sosyal Geçerlilik Formu

Araştırmada, araştırmanın temel bulgularına destek sağlamak için sosyal geçerlilik verileri toplanmıştır. Bu nedenle, araştırma kapsamındaki babalara sosyal geçerlilik formu uygulanmıştır. Bu araştırmada sosyal geçerlilik, aile eğitim programının önemine ve işlevselliğine, uygun olmayan davranışları kontrol etmeyi öğrenmenin ne derece önemli olduğuna ilişkin babaların görüşlerini içermektedir. Bu nedenle geliştirilen sosyal geçerlilik formu babaların çalışmadan memnun olup olmadıkları ve katıldıkları çalışmanın gereksinimlerini ne derece karşıladığını belirlemeye yönelik beş sorudan oluşmaktadır.

Deney Süreci

Kavram ve işlem süreçlerine ilişkin düzeylerinin belirlenmesi

Ortam düzenlemesi

Babaların kavram ve işlem süreçlerine ilişkin düzeylerinin belirlenmesi için öncelikle ölçü araçlarının uygulanacağı ortamlar düzenlemiştir. Kavramlara ilişkin düzeyleri

belirlemek için masa ve sandalyeler yarım ay şeklinde dizilmiş ve her masaya birer kalem dağıtılmıştır. Görüntülerin rahatlıkla izlenebilmesi için televizyon ve CD oynatıcı masaların karşısına yerleştirilmiştir.

İşlem süreçlerine ilişkin düzeylerin belirlenmesi için ortamdaki masa ve sandalyeler araştırmacı ve deneklerin karşılıklı oturmasını sağlayacak şekilde dizilmiştir. Bu sırada odaya telefon bağlanmaması ve hiç kimsenin girmemesi sağlanmıştır.

Başlama Düzeylerinin Belirlenmesi

Aile eğitim programının uygulanması öncesinde ve sonrasında kavramlara ilişkin düzeylerin belirlenmesi için ölçü araçları grup oturumu şeklinde uygulanmıştır. Oturuma başlamadan önce deneklere izlenecek görüntü betimlemelerinin bulunduğu yazılı materyal dağıtılmıştır. Yazılı materyalin dağıtılmasından sonra sırayla dört görüntü seti izletilmiştir. Her bir görüntü seti sona erdikten sonra annelerden hangi görüntünün kavramı örneklediği, hangi görüntünün örnekmediğini önlerindeki yazılı materyale işaretlemeleri istenmiştir. İşaretlemeler bitince yazılı materyaller toplanmış ve veriler ölçü aracına kayıt edilmiştir. Kavramlara ilişkin düzeyler gerek aile eğitiminin uygulanması öncesinde gerek sonrasında ölçü araçlarının üç ayrı oturumda uygulanması sonucunda belirlenmiştir. Üç oturumun en az ikisinde doğru tepki verilmesi ölçütün karşılanıyor olduğu şeklinde değerlendirilmiştir.

İşlem süreçlerine ilişkin ölçü araçları bire bir olarak uygulanmıştır. Araştırmacı, daha önceden belirlenmiş davranışı rol oynayarak gerçekleştirmiş ve işlem sürecinin ana yönergesini vererek deneklerin yerine getirmesini istemiştir. İşlem süreçlerine ilişkin başlama düzeyleri, ölçü araçlarının üç ayrı oturumda uygulanması sonucunda belirlenmiştir. Üç oturumun en az ikisinde doğru tepki verilmesi ölçütün karşılanıyor olduğu şeklinde değerlendirilmiştir.

Aile Eğitim Programının Uygulanması

Aile eğitim programındaki amaçların kavram ve becerileri içermesi nedeniyle kavramların öğretiminde açık anlatım yöntemi, becerilerin öğretiminde doğrudan öğretim yöntemi kullanılmıştır.

Ortam Düzenlemesi

Kavram ve işlem süreçlerinin kazandırılmasına yönelik aile eğitim oturumları araştırmanın gerçekleştirildiği kurumun eğitim salonunda gerçekleştirilmiştir. Oturumların öncesinde ortamda düzenlemeler yapılmıştır. Kavramlara ilişkin oturumlar öncesinde deneklerin oturacağı sıra ve sandalyeler - birbirlerinin işaretlemelerini görmeyecekleri - yarımay şeklinde dizilmiştir. Her masaya birer kalem dağıtılmıştır. Masaların karşısına görüntülerin rahatlıkla izlenebileceği şekilde televizyon ve CD oynatıcı yerleştirilmiştir.

İşlem süreçlerine ilişkin oturumlar öncesinde, deneklerin oturacağı sıra ve sandalyeler yarımay şeklinde dizilmiştir ve her deneğin rahatlıkla görebileceği bir yere araştırmacının oturacağı masa ve sandalye yerleştirilmiştir. Masaların karşısına görüntülerin rahatlıkla izlenebileceği şekilde televizyon ve CD oynatıcı yerleştirilmiştir.

Kavramların Öğretimi

Kavramların öğretiminde açık anlatım yöntemi kullanılmıştır. Açık anlatım yönteminin gereği olarak kavramın olumlu ve olumsuz örnekleri daha önceden hazırlanmış betimlemeler aracılığı ile sunulmuştur. Sunu sırasında olumlu ve olumsuz örnek betimleme ile açıklanmış ve gerekli görülen yerlerde betimlemeler tekrarlanmıştır. Sunu sırasında her babanın kavramın olumlu ve olumsuz betimlemesine doğru tepkide bulunması sağlandıktan sonra amaçların gerçekleşip gerçekleşmediğini belirlemeye yönelik sunu sonu değerlendirme yapılmıştır. Sunu sonu değerlendirme, sunu sırasında kullanılan materyalden farklı olan dört ayrı betimleme setiyle yapılmıştır. Sunu sonu değerlendirme yapılırken babalara dinleyecekleri betimlemelerin yazılı halinin bulunduğu değerlendirme kâğıtları dağıtılmış ve nasıl kullanacakları açıklanmıştır. Kavramın olumlu ve olumsuz örneğine ilişkin betimlemeler yapıldıktan sonra değerlendirme kâğıtlarına olumlu ve olumsuz örnekleri işaretlemeleri istenmiştir. İşaretlemeler bitince değerlendirme kâğıtları toplanıp kontrol edilmiş ve uygun tepkilere neden uygun olduğu açıklanarak onaylayıcı dönüt verilmiştir. Uygun olmayan tepkilere ise betimlemeler tekrar yapılarak düzeltici ve yönlendirici dönüt sağlanmış ve uygun

tepkide bulunduğunda onaylayıcı dönüt verilerek belirlenen ölçüt düzeyine ulaşmaları sağlanmıştır.

İşlem Süreçlerinin Öğretimi

İşlem süreçlerinin öğretiminde doğrudan öğretim yöntemi kullanılmıştır. Doğrudan öğretim yönteminin gereği olarak, model olma, rehberli uygulama ve dönüt ve düzeltmelere yer verme ve bağımsız uygulama aşamalarına yer verilmiştir.

Model olma basamağında ele alınan işlem süreçlerinin uygun ve uygun olmayan betimlemeleri aracılığı ile sunulmuştur. Bu basamakta betimleme yapılırken durulmuş ve babalara betimlemeyle ilgili sorular sorulmuştur. Sorulara verilen uygun tepkilere onaylayıcı dönüt uygun olmayan tepkilere yönlendirici ve düzeltici dönüt sağlanmıştır. Model olma basamağında bütün babaların belirlenen ölçüt düzeyine ulaşmaları sağlandıktan sonra rehberli uygulama basamağına geçilmiştir. Rehberli uygulama basamağında gruptan baba rolünü oynayacak gönüllü olan bir kişi belirlenmiştir. Aynı zamanda çocuk rolünü oynaması için, programa dâhil olmayan bir kişi hazır bulunmuştur. Çocuk rolündeki kişinin önceden belirlenen davranışı yapması, baba rolündeki kişinin de ele alınan işlem sürecini uygulaması istenmiştir. Baba rolünü oynayan kişinin gerçekleştirdiği uygun basamaklar için onaylayıcı, düzeltilmesi gereken basamaklar için yönlendirici ve düzeltici dönüt sağlanmıştır. Rehberli uygulama basamağında bütün babalar ile aynı süreç tamamlandıktan sonra bağımsız uygulama basamağına geçilmiştir. Bağımsız uygulama basamağında, uygulamacı sorumluluğu annelere bırakmıştır. Bunun için, öncelikle gruptan gönüllü iki kişi belirlenerek, bir tanesinden çocuk diğerinden baba olması istenmiştir. Çocuk rolündeki kişinin önceden belirlenen davranışı yapması baba rolündeki kişinin de işlem sürecini uygulaması istenmiştir. Bu basamakta baba rolündeki kişinin uygun yaptığı basamaklar için onaylayıcı, düzeltilmesi gereken basamaklar için yönlendirici ve düzeltici dönüt verilerek bütün babaların belirlenen ölçüt düzeyine ulaşmaları sağlanmıştır.

Verilerin Analizi

Tek denekli deneysel desenler ile yapılan araştırmalarda verilerin analizi, sonuçların grafiksel olarak gösterilip grafiğin görsel olarak yorumlanması yoluyla yapılır (1978; Tawney ve Gast, 1984). Tek denekli deneysel desenlerden AB deseninin kullanıldığı bu araştırmada grafiksel olarak gösterilen veriler görsel olarak analiz edilmiştir.

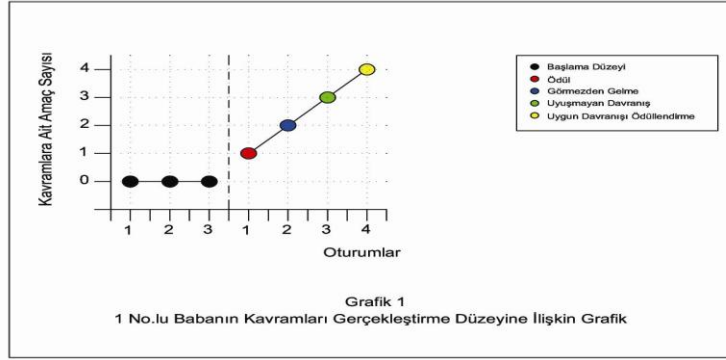
Araştırma kapsamına dâhil edilen dört babanın her birine ait ayrı kümülatif grafik oluşturulmuştur. Kümülatif grafik, araştırma ya da uygulama süresince toplam tepki sayısının önemli olduğu durumlarda veya belirli bir amaca yönelik ilerleme kümülatif davranış birimlerinde ölçülebiliyorsa kullanılmaktadır. Kümülatif grafiklerde her gözlem periyodu sırasında kayıt edilen tepkilerin sayısı daha önceki bütün gözlem periyotlarında kayıt edilen toplam tepki sayısına eklenir. Kümülatif grafiklerde y ekseninde veri toplama işlemi başladığı andan itibaren kayıt edilen tepkilerin toplam sayısı gösterilir. X ekseninde ise gözlem periyotları oturumlar yer alır. Grafikte en son veri noktasına bakılarak, deneklerin toplam davranış miktarı görülebilir. Böylece toplam ilerleme görsel analizle kolaylıkla fark edilebilir.

Bu araştırmada kümülatif grafikte x ekseninde oturumlar, y ekseninde ise babaların programda kazanacakları kavram ve becerilere ait amaç sayısı gösterilmiştir. Kavramlar için hazırlanan grafikte x eksenini öğretim süreci dört oturumdan oluştuğu için dört eşit aralığa, babaların gerçekleştirmeleri hedeflenen toplam amaç sayısı dört olarak belirlendiği için y eksenini dört eşit aralığa bölünmüştür. Beceriler için hazırlanan grafik ise x eksenini öğretim süreci üç oturumdan oluştuğu için üç eşit aralığa, babaların gerçekleştirmeleri hedeflenen toplam amaç sayısı üç olarak belirlendiği için y eksenini üç eşit aralığa bölünmüştür.

Grafikte y ekseninde bulunan 0 noktası babanın programda yer alan kavram ve işlem süreçlerine ait amaçlardan hiçbirini ölçüt düzeyinde gerçekleştiremediği anlamına gelmektedir.

BULGULAR

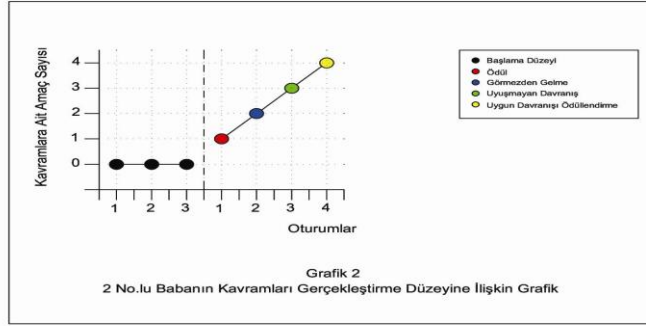
Problem davranışların azaltılmasına yönelik grup aile eğitim programı her bir babanın davranışları kontrol etmek için gerekli kavramları kazanmalarında etkili olup olmadığına ilişkin bulgular ve yorumlar

Grafik 1'de görüldüğü gibi 1 no'lu babanın başlama düzeyi aşamasında yapılan üç oturumluk değerlendirmede, ödül, görmezden gelme, uyuşmayan davranış ve uygun davranış ödüllendirme kavramlarına ait amaçlarda gerçekleştirdiği amaç sayısı 0 düzeyindedir. 1 no'lu baba aile eğitim programının uygulanması sırasında her bir oturumun sonunda oturuma ait değerlendirme yapılmış ve değerlendirme ölçütü karşıladığında bir sonraki oturuma geçilmiştir. 1 no'lu baba sırasıyla ödül, görmezden gelme, uyuşmayan davranış ve uygun davranışın ödüllendirilmesi kavramlarına ait dört amacı gerçekleştirmiştir.

Aile Eğitim Programında 1 no'lu baba, başlama düzeyine göre gerçekleştirdiği toplam amaç sayısında büyük bir artış göstermiştir. Grafik 1 de görüldüğü gibi 1 no'lu babanın başlama düzeyi değerlendirmesinde elde edilen eğrinin eğimi 0 hızında sabit bir eğimdir. Aile eğitim programının uygulanması yani sağaltım ile birlikte eğitim pozitif

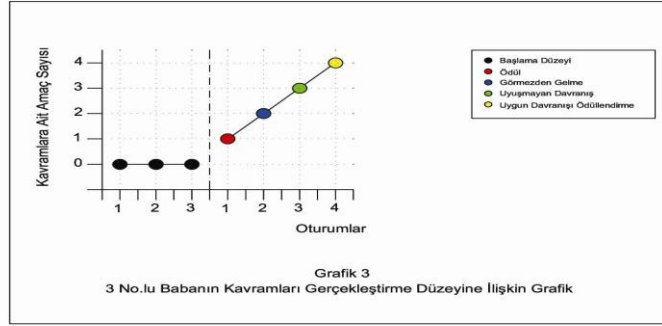
yönde artmış ve ölçüt düzeyine ulaşmıştır. Sonuç olarak aile eğitim programının çocuklarının problem davranışlarını azaltmaya yönelik 0 düzeyinde kavrama sahip 1 no'lu babanın, çocuğunun problem davranışlarını azaltmaya yönelik kavramları kazanmasında etkili olduğu söylenebilir.

Grafik 2'de görüldüğü gibi 2 no'lu babanın başlama düzeyi aşamasında yapılan üç oturumluk değerlendirmede, ödül, görmezden gelme, uyuşmayan davranış ve uygun davranışı ödüllendirme kavramlarına ait amaçlarda gerçekleştirdiği amaç sayısı 0 düzeyindedir. 2 no'lu baba aile eğitim programının uygulanması sırasında her bir oturumun sonunda oturuma ait değerlendirme yapılmış ve değerlendirme ölçütü karşılandığında bir sonraki oturuma geçilmiştir. 2 no'lu baba sırasıyla ödül, görmezden gelme, uyuşmayan davranış ve uygun davranışın ödüllendirilmesi kavramlarına ait dört amacı gerçekleştirmiştir.

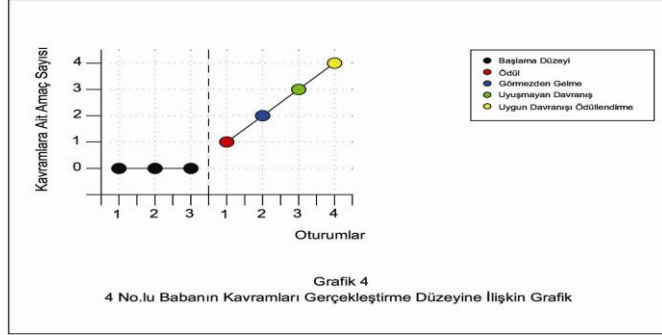
Aile Eğitim Programında 2 no'lu baba, başlama düzeyine göre gerçekleştirdiği toplam amaç sayısında büyük bir artış göstermiştir. Grafik 2 de görüldüğü gibi 2 no'lu babanın başlama düzeyi değerlendirmesinde elde edilen eğrinin eğimi 0 hızında sabit bir eğimdir. Aile eğitim programının uygulanması yani sağaltım ile birlikte eğitim pozitif yönde artmış ve ölçüt düzeyine ulaşmıştır. Sonuç olarak aile eğitim programının çocuklarının problem davranışlarını azaltmaya yönelik 0 düzeyinde kavrama sahip 2

no'lu babanın, çocuğunun problem davranışlarını azaltmaya yönelik kavramları kazanmasında etkili olduğu söylenebilir.

Grafik 3'te görüldüğü gibi 3 no'lu babanın başlama düzeyi aşamasında yapılan üç oturumluk değerlendirmede, ödül, görmezden gelme, uyuşmayan davranış ve uygun davranışı ödüllendirme kavramlarına ait amaçlarda gerçekleştirdiği amaç sayısı 0 düzeyindedir. 3 no'lu baba aile eğitim programının uygulanması sırasında her bir oturumun sonunda oturuma ait değerlendirme yapılmış ve değerlendirme ölçütü karşıladığında bir sonraki oturuma geçilmiştir. 3 no'lu baba sırasıyla ödül, görmezden gelme, uyuşmayan davranış ve uygun davranışın ödüllendirilmesi kavramlarına ait dört amacı gerçekleştirmiştir.

Aile Eğitim Programında 3 no'lu baba, başlama düzeyine göre gerçekleştirdiği toplam amaç sayısında büyük bir artış göstermiştir. Grafik 3'de görüldüğü gibi 3 no'lu babanın başlama düzeyi değerlendirmesinde elde edilen eğrinin eğimi 0 hızında sabit bir eğimdir. Aile eğitim programının uygulanması yani sağaltım ile birlikte eğitim pozitif yönde artmış ve ölçüt düzeyine ulaşmıştır. Sonuç olarak aile eğitim programının çocuklarının problem davranışlarını azaltmaya yönelik 0 düzeyinde kavrama sahip 3 no'lu babanın, çocuğunun problem davranışlarını azaltmaya yönelik kavramları kazanmasında etkili olduğu söylenebilir.

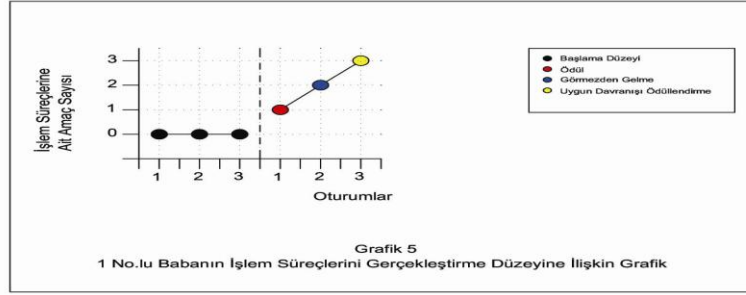

Grafik 4'te görüldüğü gibi 4 no'lu babanın başlama düzeyi aşamasında yapılan üç oturumluk değerlendirmede, ödül, görmezden gelme, uyumsuz davranış ve uygun davranış ödüllendirme kavramlarına ait amaçlarda gerçekleştirdiği amaç sayısı 0 düzeyindedir. 4 no'lu baba ile aile eğitim programının uygulanması sırasında her bir oturumun sonunda oturuma ait değerlendirme yapılmış ve değerlendirme ölçütü karşıladığında bir sonraki oturuma geçilmiştir. 4 no'lu baba sırasıyla ödül, görmezden gelme, uyumsuz davranış ve uygun davranışın ödüllendirilmesi kavramlarına ait dört amacı gerçekleştirmiştir.

Aile Eğitim Programında 4 no'lu baba, başlama düzeyine göre gerçekleştirdiği toplam amaç sayısında büyük bir artış göstermiştir. Grafik 4'de görüldüğü gibi 4 no'lu babanın başlama düzeyi değerlendirmesinde elde edilen eğrinin eğimi 0 hızında sabit bir eğimdir. Aile eğitim programının uygulanması yani sağaltım ile birlikte eğitim pozitif yönde artmış ve ölçüt düzeyine ulaşmıştır. Sonuç olarak aile eğitim programının çocuklarının problem davranışlarını azaltmaya yönelik 0 düzeyinde kavrama sahip 4 no'lu babanın, çocuğunun problem davranışlarını azaltmaya yönelik kavramları kazanmasında etkili olduğu söylenebilir.

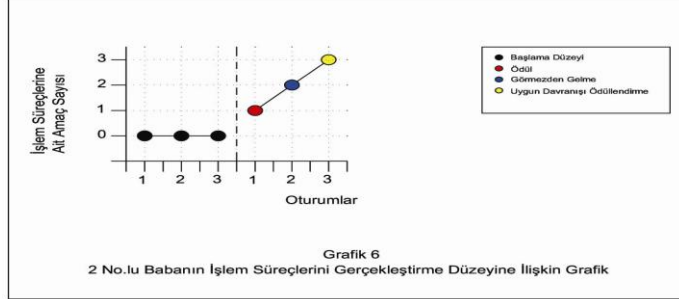

Problem davranışların azaltılmasına yönelik grup aile eğitim programı her bir babanın davranışları kontrol etmek için gerekli işlem süreçlerini kazanmalarında etkili olup olmadığına ilişkin bulgular ve yorumlar

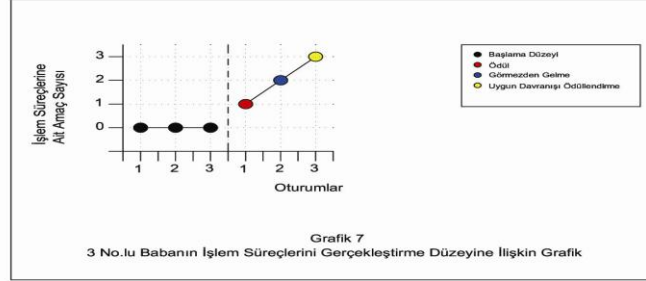
Grafik 5'te görüldüğü gibi, 1'nolu baba, başlama düzeyi aşamasında yapılan üç oturumluk değerlendirmede, ödül, görmezden gelme ve uygun davranışı ödüllendirme işlem süreçlerine ait amaçlarda gerçekleştirdiği amaç sayısı 0 düzeyindedir. 1 no'lu baba ile aile eğitim programının uygulanması sırasında her bir oturumun sonunda oturuma ait değerlendirme yapılmış ve değerlendirme ölçütü karşıladığında bir sonraki oturuma geçilmiştir. 1 no'lu baba sırasıyla ödül, görmezden gelme ve uygun davranışın ödüllendirilmesi işlem süreçlerine ait üç amacı gerçekleştirmiştir.

Aile eğitim programında 1 no'lu baba, başlama düzeyine göre gerçekleştirdiği toplam amaç sayısında büyük bir artış göstermiştir. Grafik 5'de görüldüğü gibi 1 no'lu babanın başlama düzeyi değerlendirmesinde elde edilen eğrinin eğimi 0 hızında sabit bir eğimdir. Aile eğitim programının uygulanması ile birlikte eğitim pozitif yönde artmış ve ölçüt düzeyine ulaşmıştır. Sonuç olarak, aile eğitim programının, çocuğunun problem davranışlarını azaltmaya yönelik 0 düzeyinde işlem sürecine sahip 1 no'lu babanın, çocuğunun problem davranışlarını azaltmaya yönelik işlem süreçlerini kazanmasında etkili olduğu söylenir.

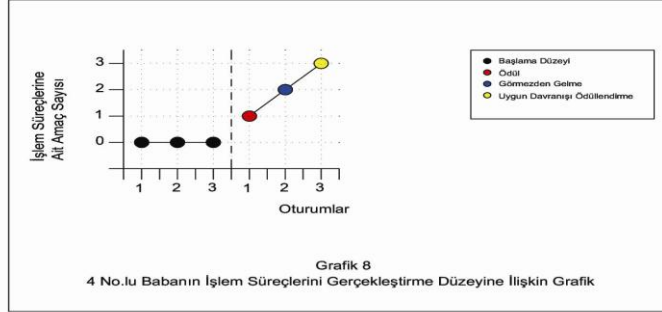
Grafik 6'da görüldüğü gibi, 2'nolu baba, başlama düzeyi aşamasında yapılan üç oturumluk değerlendirmede, ödül, görmezden gelme ve uygun davranışı ödüllendirme işlem süreçlerine ait amaçlarda gerçekleştirdiği amaç sayısı 0 düzeyindedir. 2 no'lu baba ile aile eğitim programının uygulanması sırasında her bir oturumun sonunda oturuma ait değerlendirme yapılmış ve değerlendirme ölçütü karşıladığında bir sonraki oturuma geçilmiştir. 2 no'lu baba sırasıyla ödül, görmezden gelme ve uygun davranışın ödüllendirilmesi işlem süreçlerine ait üç amacı gerçekleştirmiştir.

Aile eğitim programında 2 no'lu baba, başlama düzeyine göre gerçekleştirdiği toplam amaç sayısında büyük bir artış göstermiştir. Grafik 6'da görüldüğü gibi 1 no'lu babanın başlama düzeyi değerlendirmesinde elde edilen eğrinin eğimi 0 hızında sabit bir eğimdir. Aile eğitim programının uygulanması ile birlikte eğitim pozitif yönde artmış ve ölçüt düzeyine ulaşmıştır. Sonuç olarak, aile eğitim programının, çocuğunun problem davranışlarını azaltmaya yönelik 0 düzeyinde işlem sürecine sahip 2 no'lu babanın, çocuğunun problem davranışlarını azaltmaya yönelik işlem süreçlerini kazanmasında etkili olduğu söylenir.

Grafik 7’de görüldüğü gibi, 3’ünlü baba, başlama düzeyi aşamasında yapılan üç oturumluk değerlendirmede, ödül, görmezden gelme ve uygun davranışı ödüllendirme işlem süreçlerine ait amaçlarda gerçekleştirdiği amaç sayısı 0 düzeyindedir. 3 no’lu baba ile aile eğitim programının uygulanması sırasında her bir oturumun sonunda oturuma ait değerlendirme yapılmış ve değerlendirme ölçütü karşıladığında bir sonraki oturuma geçilmiştir. 3 no’lu baba sırasıyla ödül, görmezden gelme ve uygun davranışın ödüllendirilmesi işlem süreçlerine ait üç amacı gerçekleştirmiştir.

Aile eğitim programında 3 no’lu baba, başlama düzeyine göre gerçekleştirdiği toplam amaç sayısında büyük bir artış göstermiştir. Grafik 7’de görüldüğü gibi I no’lu babanın başlama düzeyi değerlendirmesinde elde edilen eğrinin eğimi 0 hızında sabit bir eğimdir. Aile eğitim programının uygulanması ile birlikte eğitim pozitif yönde artmış ve ölçüt düzeyine ulaşmıştır. Sonuç olarak, aile eğitim programının, çocuğunun problem davranışlarını azaltmaya yönelik 0 düzeyinde işlem sürecine sahip 3 no’lu babanın, çocuğunun problem davranışlarını azaltmaya yönelik işlem süreçlerini kazanmasında etkili olduğu söylenir.

Grafik 8'de görüldüğü gibi, 4'nolu baba, başlama düzeyi aşamasında yapılan üç oturumluk değerlendirmede, ödül, görmezden gelme ve uygun davranışı ödüllendirme işlem süreçlerine ait amaçlarda gerçekleştirdiği amaç sayısı 0 düzeyindedir. 4 no'lu baba ile aile eğitim programının uygulanması sırasında her bir oturumun sonunda oturuma ait değerlendirme yapılmış ve değerlendirme ölçütü karşıladığında bir sonraki oturuma geçilmiştir. 4 no'lu baba sırasıyla ödül, görmezden gelme ve uygun davranışın ödüllendirilmesi işlem süreçlerine ait üç amacı gerçekleştirmiştir.

Aile eğitim programında 4 no'lu baba, başlama düzeyine göre gerçekleştirdiği toplam amaç sayısında büyük bir artış göstermiştir. Grafik 8'de görüldüğü gibi I no'lu babanın başlama düzeyi değerlendirmesinde elde edilen eğrinin eğimi 0 hızında sabit bir eğimdir. Aile eğitim programının uygulanması ile birlikte eğitim pozitif yönde artmış ve ölçüt düzeyine ulaşmıştır. Sonuç olarak, aile eğitim programının, çocuğunun problem davranışlarını azaltmaya yönelik 0 düzeyinde işlem sürecine sahip 4 no'lu babanın, çocuğunun problem davranışlarını azaltmaya yönelik işlem süreçlerini kazanmasında etkili olduğu söylenir.

Problem davranışların azaltılmasına yönelik grup aile eğitim programı'nın uygulama güvenilirliğine ilişkin bulgular ve yorumlar

Araştırmada, aile eğitim programının, ödülleri belirleme ve kullanma oturumu model olma aşaması, uygun olmayan davranışı görmezden gelme oturumu rehberli uygulama aşaması, uygun olmayan davranışın uyuşmayan davranışını belirleme oturumu ve uygun davranışı ödüllendirme oturumu bağımsız uygulama aşaması için uygulama güvenilirliği verileri toplanmıştır. Toplanan uygulama güvenilirliği sonuçlarına göre veri toplanan dört aşamanın her biri için uygulama güvenilirliği %100 olarak bulunmuştur. Bu durum, araştırmacının aile eğitim programının oturumlarını güvenilir bir şekilde uyguladığını göstermektedir.

Problem Davranışların Azaltılmasına Yönelik Grup Aile Eğitim Programı'nın Sosyal Geçerliliğine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 1'de araştırma kapsamına alınan dört babadan her birinin sosyal geçerlik formunda yer alan kapalı uçlu sorulara verdikleri cevaplar yer almaktadır

Tablo 1. Babaların Sosyal Geçerlilik Formunda Yer Alan Sorulara Verdikleri Cevaplar

Sorular	Verilen Cevaplar			
	1 No'lu Baba	2No'lu Baba	3No'lu Baba	4No'lu Baba
1.Problem Davranışların Azaltılmasına Yönelik Aile Eğitim Programına katıldığınız için memnunuz musunuz?	Evet, memnunum	Evet, memnunum	Evet, memnunum	Evet, memnunum
2.Katıldığınız aile eğitim programı çocuğunuzun davranışlarını kontrol etmenizi ne ölçüde karşıladı?	Tümüyle karşıladı	Tümüyle karşıladı	Tümüyle karşıladı	Tümüyle karşıladı

3.Katıldığınız aile eğitimi programını diğer velilere önerir misiniz?	Evet	Evet	Evet	Evet
4.Almış olduğunuz eğitim sizce yeterli miydi?	Evet	Evet	Evet	Evet
5.Gereksinim duyulan başka konularda da tekrar programımıza katılmak ister misiniz?	Evet	Evet	Evet	Evet

---

Tablo 1 incelendiğinde, araştırma kapsamındaki tüm babaların formada yer alan 1. soruya, evet, memnunum, 2. Soruya tümüyle karşıladı, 3. soruya evet öneririm, 5. soruya evet yeterliydi ve 5. soruya evet, isterim, şeklinde olumlu görüş bildirdiği görülmektedir. Başka bir ifade ile babalar, problem davranışların azaltılmasına yönelik grup aile eğitimi programına katıldıkları için memnun olduklarını, eğitimin çocuklarının davranışlarını kontrol etmeye hizmet ettiğini, katıldıkları aile eğitimi programını diğer velilere önereceklerini, almış oldukları eğitimi yeterli bulduklarını ve gereksinim duyulan başka konularda da tekrar programa katılmak istediklerini belirtmişlerdir.

Açık uçlu sorulara ise 1 no'lu baba, çalışmada hoşuna gitmeyen bir yönünün olmadığını belirtmiştir. Çalışmanın en hoşuna giden tarafının ise artık çocuğunun olumlu davranışlarını görmeye başladığını belirtmiştir. Çalışma sonunda kendisindeki değişikliklerin ne olduğu sorusuna, çocuğuyla vakit geçirmekten zevk almaya başladığı cevabını vermiştir. Bu sonuçlar çerçevesinde, 1 no'lu babanın, programdan memnun olduğu izlenimi edilmektedir.

2 no'lu baba, açık uçlu olarak sorulara verdiği cevaplarda, çalışmada hoşuna gitmeyen bir yön olmadığını, çocuğunun yapmış olduğu davranışlara daha değişik bir gözle bakabildiğini belirtmiştir. Çalışmada hoşuna giden tarafın ne olduğu sorusuna, çocuğunun yapmış olduğu davranışları daha rahat kontrol edebildiğini belirtmiştir. Çalışma sonunda kendisindeki değişikliklerin ne olduğu sorusuna, çocuğuna artık

kızmadığını ifade etmiştir. Bu sonuçlar çerçevesinde, 2 no'lu babanın programdan memnun olduğu izlenimi edilmektedir.

3 no'lu baba, açık uçlu olarak sorulan sorulara verdiği cevaplarda, çalışmada hoşuna gitmeyen bir yönünün olmadığını belirtmiştir. Çalışmada hoşuna giden tarafın kızıyla ilgilenmenin artık çok hoşuna gittiğini belirtmiştir. Çalışma sonunda kendisindeki değişikliğe ilişkin soruya, artık kızına bağırmadığını için çok mutlu olduğunu ifade etmiştir. Bu cevaplar ışığında, 3 no'lu babanın programdan memnun olduğu izlenimi edilmektedir.

4 no'lu baba, çalışma sonunda çalışmada hoşuna gitmeyen bir durumun olmadığını belirtmiştir. Çalışmada hoşuna giden tarafın, eskiden onu ödüllendirecek hiçbir davranış olmadığını düşünürken çocuğunun yaptığı birçok olumlu davranışı fark ettiğini belirtmiştir. Çalışma sonunda kendisindeki değişikliklerin ne olduğu sorusuna, artık çocuğunu cezalandırmak yerine ödüllendirebildiğini ifade etmiştir. Bu cevaplar ışığında, 4 no'lu babanın, programdan memnun olduğu izlenimi edilmektedir.

Sonuç olarak, babaların sorulara verdikleri cevaplar incelendiğinde dört babanın da katıldıkları programın onlar için olumlu olduğunu ifade ettikleri görülmektedir.

TARTIŞMA

Bu araştırmada uygun olmayan davranışları kontrol edebilmek için geliştirilen grup aile eğitim programının babaların davranışsal işlem süreçlerini kazanmalarında etkili olup olmadığını, uygulanan programın uygulama güvenilirliğini ve sosyal geçerliğini belirlemek amaçlanmıştır. Tek denekli deneysel desenlerden AB deseninin kullanıldığı bu araştırmanın sonucunda elde edilen bulgular grup aile eğitim programının babaların gerekli kavram ve işlem süreçlerini kazanmalarında etkili olduğunu göstermektedir.

Bu sonuç kavram ya da beceri kazandırmayı amaçlayan diğer aile eğitimi çalışmalarının bulgularıyla tutarlılık göstermektedir (Kashima, Baker ve Landau, 1980; Sucuoğlu ve diğerleri, 1994; Vuran, 1997; Cavkaytar, 1999; Feldman ve Case, 1999; Connolly, Sharry ve Fitzpatrick, 2001; Marcus, Swanson ve Volmer, 2001; Birkan, 2002; Gross ve

Grady, 2002; McGaw, Ball ve Clark, 2002; Gren, 2003; Tavil, 2005; Zucker ve diğerleri, 2005; Can-Toprakçı, 2006; Gustis, 2006; Diler-Sönmez 2008).

Araştırmada aile eğitim programı grup eğitimi yoluyla yürütülmüştür. Araştırma sonucunda grup aile eğitim programının gerekli kavram ve işlem süreçlerinin kazanılmasında etkili olduğunun ortaya konması, grup eğitimi yoluyla gerçekleştirilen diğer aile eğitimi çalışmalarının bulgularıyla tutarlılık göstermektedir (Connolly, Sharry ve Fitzpatrick, 2001; Gross ve Grady, 2002; McGaw, Ball ve Clark, 2002; Zucker, Ferriter, Best ve Brantley, 2005; Tavil, 2005). Bu sonuç, bundan sonra planlanacak ya da uygulanacak aile eğitimi çalışmalarının grup eğitimi şeklinde planlanıp uygulanmasını cesaretlendirebilir. Grup eğitimi, üyelerin birbirlerinden öğrenmeleri ve başarılarını ve duygularını paylaşabilmeleri ve birlikte çözüm üretebilmeleri anlamında önemli görülmektedir. Ayrıca, ekonomik oluşu ve daha çok kişiye hizmet götürülmesi de önemli olmaktadır (Hudson, 1982; Connolly, Sharry ve Fitzpatrick, 2001; Gross ve Grady, 2002; McGaw, Ball ve Clark, 2002; Zucker, Ferriter, Best ve Brantley, 2005; Varol, 2005).

Ayrıca bu anlamda bakıldığı zaman araştırmanın verimli olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte, grup eğitiminin gruptaki tüm bireylerin gereksinimlerinin karşılanması açısından sınırlılık göstermesi ve oturum zamanlarının belirlenmesi anlamlarında sınırlılık yaratabilmektedir (Miller, 1975; Varol, 1996; Vuran, 1997; Cavkaytar, 1999; Gültekin, 1999; Tavil, 2005). Bu araştırmada, aile eğitim programının uygun olmayan davranışların azaltılmasına yönelik olduğu program öncesinde belirtilmiş ve bu anlamda gereksinimi bulunan babalar programa dâhil edilerek bu sınırlılık ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Ancak, oturumların gün ve saatlerinin belirlenmesinde grup olarak ortak karar almada güçlüklerle karşılaşmış ve bu durum yapılan çalışmanın aynı zamanda bir araştırma olduğu ve katılımın düzenli olması gerektiği açıklandıktan sonra babaların özverili ve iyi niyetli davranışları ile aşılabılmıştır. Uygulamaya yönelik olarak planlanacak ve yürütülecek aile eğitim programlarında, öncelikle kişilerin gereksinimlerinin belirlenmesi ve ortak gereksinim ve uygun gün ve saatler açısından

benzerlik gösteren kişilerle grup oluşturmak yürütülecek çalışmaların verimliliğini arttırabilir.

Araştırmada elde edilen uygulama güvenilirliği verileri, aile eğitimi oturum ve basamaklarının %100 düzeyinde güvenilir olarak uygulandığını göstermektedir. Bu durum, araştırma sonuçlarının daha güvenilir bir şekilde yorumlanmasına hizmet edebileceği gibi ileride yapılacak bilimsel çalışmalara ve alanda yürütülecek aile eğitimi çalışmalarına uygulamanın basamakları ve programın uygulanışı anlamında katkılar sağlayabilir.

Araştırma sonunda elde edilen sosyal geçerlilik bulguları, babaların tümünün böyle bir aile eğitim programına katıldıkları için memnun olduklarını göstermektedir. Babaların programa ilişkin görüşlerinin olumlu olmasında uygun olmayan davranışların azaltılabilmesi için gerekli kavram ve işlem süreçlerini kazanmış olmaları ve verilen eğitimin sistematik bir şekilde sunulması bir etken olabilir. Bu sonuç diğer aile eğitim programlarında alınan sosyal geçerlilik bulgularıyla tutarlılık göstermektedir (Sandler ve Coren, 1981; Feldman, 1993; Kashima, Baker ve Landua, 1990; Can-Toprakçı, 2006). Dolayısıyla bu sonuçlar bu özellikle geliştirilecek ve yürütülecek olan aile eğitim programlarının kabul göreceği ve işlevsel olacağı hakkında ipucu verebilir.

Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. İlk sınırlılık, araştırmada kullanılan desen ile ilgilidir. AB deseni bu araştırmaya yarı deneysel bir nitelik kazandırma ayrıca sonuçların genellenmesini ve değişikliğin uygulanan bağımsız değişkenden kaynaklanıp kaynaklanmadığını belirlemeyi güçleştirmektedir (Tawney ve Gast, 1984; Alberto ve Troutman, 1990; Kırcaali-İftar ve Tekin, 1997). Ancak, aile eğitim programının grup eğitimi yoluyla gerçekleştirilmesi, başka bir desenin kullanılmasını uygulanabilirlik anlamında zora sokmuştur. Diğer araştırma desenleri ilk bakışta kullanılabilir görünse bile grup dinamiği başka bir deseni uygulamayı neredeyse imkânsız bir hale getirmiştir. Bu durum, her ne kadar denekler araştırmaya katılmada gönüllü olsalar da şu nedenlerden kaynaklanmıştır. Öncelikle programın kurumda yürütülmesi, babaların kuruma gelmelerini zorunlu kılmıştır. İşyerlerinin kuruma uzak olması, sadece çocuklarını eğitime getirdikleri gün ve saatlerde kurumda bulunabilmeleri, ulaşım için

toplu taşıma araçlarını kullanmaları nedeniyle çok fazla zaman harcamaları ve grup üyelerinin uygun vakitlerinin ortaklaşmaması eğitim gün ve saatlerini belirlemede zorluk yaşanmasına sebep olmuştur. Ayrıca, babaların eğitimin mesai saatleri dışında gerçekleştirilmesini istememeleri bir başka zorluk olmuştur. Babalar bu şartlar altında eğitime düzenli gelemeyebileceklerini ifade etmişlerdir. Bu sonuçlar araştırmaya harcanacak gün sayısını en aza indirmek zorunluluğunu doğurmuştur. Bu nedenle araştırma en az günde bitirilecek şekilde tekrar planlanmıştır. Bununla birlikte araştırma sonuçlarının her bir babada ayrı ayrı gösterilmesi ve her bir babanın ele alınan bütün kavram ve işlem süreçlerini kazanmaları, araştırma sonuçlarının genellenmesi ve meydana gelen değişikliğin uygulanan bağımsız değişkenden kaynaklanıp kaynaklanmadığının belirlenmesindeki sınırlılığı belli bir oranda da olsa ortadan kaldırılabılır.

Araştırmanın ikinci sınırlılığı denek sayısıdır. Araştırma, dört zihinsel engelli öğrencinin babası ile yapılmıştır. Bu da sonuçların genellenebilirliğini sınırlamaktadır. Bu araştırmanın davranış problemi ve zihinsel yetersizlikten etkilenmiş çocuğu bulunan başka babalarla tekrarlanması sonuçların genellenebilirliğini sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Adams, J. F. (2001). Impact of parent training on family functioning. *Child & Family Behavior Therapy*, 23(1), 29-42.
- Alberto, P. A., & Troutman, A. C. (1990). *Applied behavior analysis for teachers* (3rd Ed.). NV: McMillan.
- Bagner, D. M., & Eyberg, S. M. (2003). Father Involvement in Parent Training: When does it Matter? *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 32(4), 599-605.
- Bazyk, S. (1989). Changes in Attitudes and Beliefs Recording Parent Participation and Home Programs: an Update. *The American Journal of Occupational Therapy*, 43(11).
- Binnendyk, L., & Lucyshyn, J. M. (2009). A family-centered positive behavior support approach to the amelioration of food refusal behavior: An empirical case study. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 11(1), 47-62.

- Birkan, B. (2002). *Küçük adımlar kursunun gelişimsel geriliği olan çocuğa sahip annelerin küçük adımları uygulama becerilerini kazanmalarına etkisi* (Yayınlanmış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Can-Toprakçı, N. (2006). *Kurumda eğitim alan zihinsel engelli öğrencilerin annelerine genişletilmiş aile eğitim programının uygulanmasının öğrencilerin matematik ders amaçlarını edinmelerinde, sürdürme ve genellemelerine etkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Cavkaytar, A. (1999). *Zihinsel engellilere özbakım ve ev içi becerilerinin öğretiminde bir aile eğitim programının etkililiği* (Yayınlanmış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Connolly, L., Sharry, J., & Fitzpatrick, C. (2001). Evaluation of a group treatment programme for parents of children with behavioural disorders. *Child Psychology & Psychiatry Review*, 6(4),159-165.
- Di-Pipi-Hoy, C., & Jitendra, A. (2004). A parent-delivered intervention to teach purchasing skills to young adults with disabilities. *The Journal of Special Education*, 38(3), 144-157.
- Diler-Sönmez, N. (2008). *Eve Dayalı Gündüz Tuvalet Kontrolü Aile Eğitimi Programının Anneler ve Zihinsel Engelli Çocuklarında Beklenen Davranış Değişikliklerini Gerçekleştirmede Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi. Ankara.
- Feldman, M. A. (1993). Effectiveness of home based early intervention on the language development of children of mothers with mental retardation. *Research in Developmental Disabilities*, 14, 387-408.
- Feldman, M. A. & Case, L. (1999). Teaching child-care and safety skills to parents with intellectual disabilities through self-learning. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 24(1), 27-44.
- Forehand, R., & Kotchick, B. A. (2002). Behavioral parent training: current challenges and potential solutions. *Journal of Child and Family Studies*, 11(4), 377-384.
- Fox, R. & Binder, M. C. (1990). Parenting: A developmental behavioral approach. *Advances in Special Education*, 78, 187-201.
- Gavidia-Payne, S., & Hudson, A. (2002). Behavioural supports for parents of children with an intellectual disability and problem behaviors: An overview of the literature. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 27(1), 31-55.
- Green, S. (2003) Reaching out to fathers: An examination of staff efforts that lead to greater father involvement in early childhood programs. Early childhood research and practice. *An Internet Journal on the Development, Care, and Education of Young Children*, 5(2).
- Gross, D., & Grady, J. (2002). Group-based parent training for preventing mental health disorders in children. *Issues in Mental Nursing*, 23, 367-383.

- Gustis, C. M. (2006). *Behavioral intervention and parent training within the cassp system: the effectiveness of using direct commands to manage ADHD/ODD in the home environments*. Unpublished Doctoral Dissertation.
- Gültekin, E. (1999). *Uygun olmayan davranışların azaltulmasında ebeveynler tarafından uygulanan uyumsuz davranışların ayrımlı pekiştirilmesinin etkisi (otistik çocuklar ve ebeveynleriyle eve dayalı aile eğitimi)* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kashima, K. J., B. L. Baker & S. J. Landau (1980). Media based versus professionally led training for parents of mentally retarded children. *American Journal of Mental Retardation*, 93(2), 209-217.
- Kırcaali-İftar, G. ve Tekin, E. (1997). *Tek denekli araştırma yöntemleri* (Birinci Basım). Ankara: Türk Psikologlar Derneği.
- Kroth, R. L., & Edge, D. (1997). *Parent training groups. Strategies communications with parents and families of exceptional children* (3rd Ed.). USA: Love Publishing Company.
- Lundahl, W. B., Tollefson, D., Risser, H., & Lovejoy, M.C. (2008). A meta-analysis of father involvement in parent training. *Research on Social Work Practice*, 18(2), 97-106.
- Marcus, B. A., Swanson, V., & Volmer, T. R. (2001). Effects of parent training on parent and child behavior using procedures based on functional analyses. *Behavioral Interventions*, 16, 87-104.
- McGaha, C. G. (2002). Development of Parenting Skills in Individuals with an Intellectual Impairment: An Epigenetic Explanation. *Disability & Society*, 17(1), 81-91.
- McGaw, S., Ball, K., & Clark, A. (2002). The effect of group intervention on relationship of parents with intellectual disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 15, 354-366.
- Miller, H. W. (1975). *Systematic parent training: procedures, cassese and issues*. Research Press, IL.
- Orlowska, D. (1995). Parental participation in issues concerning their sons and daughters with learning disabilities. *Disability & Society*, 10(4), 437-456
- Özcan, N. (2004) *Zihin özürlü çocuklara tuvalet becerisi öğretimine yönelik aile eğitimi programının etkililiği* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Roberts, C., Mazzucchelli, T., Taylor, K., & Reid, R. (2003). Behaviour problems in young children with developmental disabilities. *International Journal of Disability, Development and Education*, 50(3), 275-292.
- Schulz, J. B. (1987). *Parents and professionals special education*. USA: Allyn and Bacon, Mc.

- Sucuoğlu, B. (1995). Özürlü çocuğu olan anne-baba gereksinimlerinin belirlenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, II(1), 65-68.
- Sucuoğlu, B., Küçükler, S. ve Kanık, N. (1994). *Anne babaların özürlü çocuklarının eğitimine katılmaları*. Yayınlanmamış Araştırma Raporu. A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, E.P.H. Anabilim Dalı, Ankara.
- Sweet, M. A., & Appelbaum, M. I. (2004). I home visiting an effective strategy? a meta – analytic review of home visiting programs for families with young children. *Child Development*, 75(5), 1435-1456.
- Tavil, Y. Z. (2005). *Davranış denetimi aile eğitim programının davranışsal işlem sürelerinin kazanılmasına etkisi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Tawney, W. J., & Gast, L.D. (1984). *Single subject research in special education*. Merrill Pub. Co. Columbus.
- Turnbull, A. P. (1983). *Parent professional interactions (Ed. M. Snell) systematic instruction of the moderately and severely handicapped (2nd Ed.)* Ohio: Merrill Pub. Corp., Columbus.
- Varol, N. (1996). Aile eğitimi çalışmalarının planlanması. *Eğitim ve Bilim*, 31-37.
- .....(2005). *Aile eğitimi*. Ankara: Kök.
- Vuran, S. (1997). *Zihinsel engelli çocuk annelerine ödüllendirme ve eleştirmemenin kazandırılmasında bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllendirmenin etkililiği* (Yayınlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Wade, C., Llewellyn, G., & Matthews J. (2008). Parent training interventions for parents with intellectual disability. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 21, 351-366.
- Zucker, N. L., Ferriter, C., Best, S., & Brantley, A. (2005). Group parent training: A novel approach for the treatment of eating disorders. *Eating Disorders*, 13, 391-405.

SUMMARY

The ultimate purpose of the education is to bring up kids to become productive, self-sufficient and independently-functioning individuals in the society. Leading a life independently becoming individuals who are self-sufficient and productive can only be possible for children in a society via their attained skills and behaviors. The acquisition

of these skills and behaviors are closely related to the family support provided for pre-school and schooling period, as well as the education provided in the school. The active attendance by the family can be provided via parent training that is systematically offered. Because it ensures the permanency of learning at school or environment, parent training provides great help to inadequate children and their families. The purpose of the study was to determine whether the fathers can acquire the behavioral processes after the implementation of group parent training program to control inappropriate behavior.

As one of the methods of single subject designs, AB design was used in order to find out the effects of independent variables on the dependent variable. The independent variables of the study were group parent training program. The dependent variable was performance level of fathers' on the target concepts and processes. The subjects of this study are four people who are the fathers of mentally handicapped children attending to private special education center. In this research to collect data, criterion referenced test related to the concepts, criterion referenced test related to the behavioral processes, implementation reliability form and social validity form were used. During the experimental study, it has been defined the starting levels of the four fathers at the concepts and processes intended to gain in the research with three different sessions before practicing the developed parent training programme. After the starting levels of the fathers have been defined, four sessions of parent training programme have been implemented to the group. In the research, the data of the research has been displayed graphically and the graphs have been interpreted qualitatively.

At the end of the research findings are as follows; after applying group parent training programme to control inappropriate behavior to the fathers included in the research, they have reached all of the sub-purpose of the concepts (such as award, ignorance, incompatible behavior and rewarding appropriate behavior) and processes (such as using award, ignorance and rewarding appropriate behavior). The group parent training programme to control inappropriate behavior has collected satisfactory results

from social validity. In addition to this, the research has 100% implementation reliability.

Parent training programme has of great importance in the training of mentally retarded children and it is getting more and more significant day by day. Within this consideration, this study focuses on determining whether the fathers can acquire the behavioral processes after the implementation of group parent training program to control inappropriate behavior. The data obtained in the study revealed that all the fathers have gained the target concepts and processes. The result of the study reflects that the parent training programme in the study is effective in the acquisition of the target concepts and processes.

The data obtained at the end of the study shows that the results of this study are in parallel with the results of the other studies dealing not only with the acquisition of the target concepts and processes but also group training. The implementation reliability data reflects that the study has %100 reliability which increases the reliability of this research. The results of the social validity data highlights that the fathers in the study are pleased with this research and this underlines the efficacy of the study. This study has two limitations. One of them is the research design which is semi-experimental and the other one is the number of the subjects.